

Mgr Krzysztof Mularczyk
Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Katedra Teorii i Filozofii Prawa

Streszczenie rozprawy doktorskiej
Populistyczny dyskurs o prawie i prawnikach

Jak słusznie zauważa słoweński konstytucjonalista Bojan Bugarič, prawnicy dopiero zaczynają się zmagać z ideą populizmu i jego prawnymi implikacjami¹. Coraz częstsze występowanie zjawiska populizmu pokazuje, że praworządność i demokracja liberalna są w wielkim niebezpieczeństwie, gdyż ich podstawowe zasady nie cieszą się już szerokim poparciem społecznym². Populiści w swoich strategiach starają się podważyć zaufanie obywateli do państwa prawa, z tego powodu istotne jest przeprowadzenie badania populistycznego dyskursu o prawie i prawnikach. W badaniach będę skupiałem się na dyskursie w obszarach wskazanych przez Bugariča jako cztery filary liberalnej demokracji, które są celem ataków populistów. Pierwszym z nich są narzędzia i instytucje mogące sprawować kontrolę nad władzą wykonawczą i ustawodawczą³. Drugim filarem są wolne media, krytykujące działania populistów i postrzegane przez nich jako narzędzie w rękach elit, które starają się podważyć „wolę ludu”. Jako trzecie ofiarą ataku populistów padają prawa i wolności obywatelskie⁴. Ostatnim elementem liberalnej demokracji, na który populiści przeprowadzają zamach jest prawo wyborcze, które zmieniają dla uzyskania własnych korzyści politycznych⁵. Przedmiotem pracy jest analiza populistycznego dyskursu o prawie i prawnikach w Polsce w latach 1993–2021. Uzasadnieniem dla przyjętej cezury czasowej jest fakt, że po czterech latach od pierwszych wolnych wyborów, po nieudanych próbach przeprowadzenia lustracji, dekomunizacji i reformy sądownictwa, część polityków reprezentująca obóz

¹ B. Bugarič, *Central Europe's Descent into Autocracy: A Constitutional Analysis of Authoritarian Populism*, „International Journal of Constitutional Law” 2019, vol. 17, s. 609.

² B. Bugarič, A. Kuhelj, *Varieties of Populism in Europe: Is the Rule of Law in Danger?*, „The Hague Journal on the Rule of Law” 2018, vol. 10, s. 32.

³ B. Bugarič, *Central Europe's Descent into Autocracy...*, s. 605.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

postsolidarnościowy prowadziła dyskurs wykorzystując narrację, w ramach której wytworzyła m.in. określone mity dotyczące wymiaru sprawiedliwości, które do dziś są inspiracją dla współczesnych populistów. W przeprowadzonych badaniach dyskursu skoncentrowałem się na wypowiedziach o prawie i prawnikach aktorów społecznych powszechnie uznawanych przez badaczy tego zjawiska za populistycznych⁶, tj. populistów nowoczesnych i ponowoczesnych, reprezentowanych przez obóz szeroko pojętej Zjednoczonej Prawicy. Badania dyskursu zawęziłem do tej grupy ponieważ zdobyła ona władzę i stosując populistyczne strategie była w stanie ją utrzymać, a w okresie jej rządów dochodzi do systemowego naruszania praworządności⁷.

Na tak zarysowanym tle celem badawczym rozprawy jest udzielenie odpowiedzi na pytania, „czy analizowany dyskurs polityczny o prawie i prawnikach, pochodzący od ugrupowań uznawanych w literaturze naukowej za populistyczne, jest w istocie dyskursem populistycznym, jeśli uwzględnić znaczenie pojęcia populizmu przyjmowane współcześnie w naukach społecznych?”. Innymi słowy, celem tak postawionego pytania badawczego jest weryfikacja, na ile dyskurs polityków uważanych za populistów wykazuje – w odniesieniu do prawa i prawników – cechy dyskursu populistycznego. Kolejnym pytaniem będzie, czy zawarta w nim wizja prawa i prawników jest do pogodzenia z liberalną koncepcją rządów prawa przyjętą w Polsce po 1989 r. oraz obowiązującą w Unii Europejskiej z mocy art. 2 i 19 Traktatu o Unii Europejskiej. Stawiam tezę, że wizja ta wykorzystywana w dyskursie jest elementem strategii populistycznej, która w swoim podstawowym założeniu ma na celu dyskredytowanie środowiska prawniczego oraz wszystkich organów ochrony prawnej (zarówno na poziomie krajowym, jak i europejskim). Skuteczna realizacja tej populistycznej strategii jest bardzo dużym zagrożeniem dla demokratycznego państwa prawnego, ponieważ może skutkować brakiem społecznej akceptacji dla działań organów ochrony prawnej oraz praktyki prawniczej. Oryginalnym wkładem badawczym rozprawy jest r e k o n s t r u k c j a populistycznej wizji prawa i prawników, obecnej w dyskursie polskich populistów. Aby w pełni zbadać wpływ populizmu na dyskurs o prawie i prawnikach, w rozprawie stworzony został swoisty pomost pomiędzy naukami społecznymi, które stosując

⁶ Mam tu na myśli przede wszystkim polityków, których badacze tacy jak Bojan Bugarič, Wojciech Sadurski i inni zgodnie określają mianem populistów. Zob. np. W. Sadurski, *Poland's Constitutional Breakdown*, Oxford University Press, Oxford 2019; G. Halmai, *Populism, Authoritarianism and Constitutionalism*, „German Law Journal” 2019, vol. 20, iss. 03; N. Lacey, *Populism and the Rule of Law*, „Annual Review of Law and Social Science” 2019, no. 15; B. Bugarič, A. Kuhelj, *Varieties of Populism in Europe: Is the Rule of Law in Danger?*, „The Hague Journal on the Rule of Law” 2018, vol. 10; B. Stanley, M. Cześnik, *Populism in Poland*, [w:] D. Stockemer (ed.), *Populism Around the World*, Springer Nature Switzerland AG 2019

⁷ W. Sadurski, *Poland's Constitutional Breakdown*, Oxford University Press, Oxford 2019

własne metodologie, badają zjawisko populizmu, a naukami prawnymi, dla których ataki na praworządność nie mogą pozostać obojętne. Prowadząc badania z wewnętrznej aksjologicznej perspektywy prawniczej, bardzo szybko można dostrzec, jak duże dla praworządności zagrożenie stanowią populiści.

Rozdział I zatytułowany *Zjawisko populizmu w ujęciu historycznym* poświęcony jest chronologicznemu przedstawieniu zjawiska populizmu. W części pierwszej zaprezentowano populizm od czasów starożytnych do średniowiecza (który w odniesieniu do tego okresu określa się jako przednowoczesny). W kolejnym punkcie zreferowano definicję i genezę powstania populizmu nowoczesnego, uwzględniając XIX-wieczny populizm rosyjski i amerykański oraz XX-wieczne populizmy postkolonialne południowoamerykańskie (na przykładzie peronizmu). W podsumowaniu podrozdziału opisującego populizm nowoczesny przywołane zostały pierwsze polskie organizacje końca XX i początku XXI wieku, które tworzyły fundament dla współczesnego nam populizmu ponowoczesnego. Historię ruchów populistycznych zostały podsumowane, definicją populizmu ponowoczesnego oraz charakterystyką sylwetek jego prekursorów. W zakończeniu omówiony został również proces ewolucji partii Prawo i Sprawiedliwość od populizmu nowoczesnego do populizmu ponowoczesnego.

W Rozdziale II zatytułowanym *Populizm jako przedmiot badań naukowych* praca koncentruje się na przedstawieniu definicji populizmu przyjmowanej w naukach społecznych, w ujęciu trzech pokoleń badaczy, począwszy od pionierów badań, poprzez autorów klasycznych koncepcji, po współczesnych twórców definicji populizmu ponowoczesnego. W podsumowaniu rozdziału zaprezentowane zostały założenia wykorzystania tychże koncepcji i definicji populizmu ponowoczesnego oraz ich zastosowania z perspektywy nauk prawnych.

Rozdział III zatytułowany *Populizm a prawo – zagadnienia ogólne i teoretyczne* obejmuje przedstawienie prawa i jego źródeł w polskim dyskursie populistycznym, opisanie wybranych koncepcji, które mogły stanowić źródło inspiracji dla polskich populistów lub mogą stanowić dobre narzędzie do opisanie koncepcji reprezentowanych przez nich. W dalszych częściach rozdziału nakreślony został stosunek polskich populistów do formy prawnej oraz do liberalnego modelu rządów prawa, a także ich wizję prawa.

W Rozdziale IV zatytułowanym *Transformacja ustrojowa, sprawiedliwość tranzycyjna i integracja europejska w polskim dyskursie populistycznym* przeprowadzono analizę dyskursu populistycznego w obszarze transformacji ustrojowej lat dziewięćdziesiątych, sprawiedliwości

tranzycyjnej oraz integracji europejskiej, które to tematy są wykorzystywane przez populistów do tworzenia osi sporów i kształtują społeczną dychotomię.

Kontynuacją analizy dyskursu jest Rozdział V zatytułowany *Wybrane prawa podstawowe w polskim dyskursie populistycznym*, w którym omówiono populistyczny dyskurs dotyczący praw podstawowych, które wzbudzają zainteresowanie społeczne, rodzą emocje i użyte w dyskursie przy zastosowaniu populistycznej strategii polaryzują społeczeństwo.

W rozdziale VI zatytułowanym *Realizacja populistycznych wizji prawa i prawników – przegląd wybranych zagadnień* przedstawiono wybrane akty prawne uchwalone w latach 2015-2021 czyli w okresie rządów Zjednoczonej Prawicy, które mogą wskazywać na sprawczość populistycznego dyskursu.

Całość rozważań zamyka Zakończenie, w którym zawarto omówienie wyników badań, odpowiedzi na pytania badawcze i wnioski końcowe.

Justyna Szulc

matr

27.05.2022~